

Politički stavovi Malika ibn Enesa

Dr Omer Spahić

1. Uvod: fragmenti iz malikovog života

Puno ime Malikovo jeste Ebu Abdullah Malik ibn Enes ibn Malik ibn Ebi Amir El-Asbehi El-Jemeni. Rođen je 93. godine po hidžri u Medini¹. Pripadao je arapskom plemenu *Zu Asbah* koje je bilo stacionirano u Jemenu. Ebu Amir, Malikov djed, zbog tiranije nekih jemenskih vladara neposredno nakon smrti poslanika a.s., migrirao je u Medinu gdje se kasnije proslavio kao jedan od istaknutijih tabi'ina čednošću, znanjem i bogobojaznošću. Stekao je znanje u prvom redu od Omera ibn El-Hattaba (23), Osmana ibn Affana (35), Talhe ibn Ubejdullaha (36), Aiše žene poslanika (58), i numernih drugih prominentnih poslanikovih ashaba.²

Malik je rođen u kući u kojoj je ozbiljno bavljenje naukom bilo ustaljena i bodrena praksa. Pored djeda, Ebu Amira, i Malikov otac, Enes, je bio dobro upućen u nauku. Svakako, njegov prvi učitelj je bio njegov otac, Ebu Amir. Od Malikove braće, En-Nedar - najvjerovatnije stariji od Malika - bio je prvi koji se značajnije posvetio nauci. Pošto je i Malik krenuo njegovim stopama, obračali su mu se na početku učitelji s *Ehu En-Nedar* (brat En-Nedarov) potvrđujući time bratovu glasovitost a njegovu anonimnost. Međutim, kada je Malikova reputacija brzo porasla i prevazišla bratovu, obračali su mu se onda učitelji s Malik, a bratu mu s *Ehu Malik* (brat Malikov).³

Malik je još kao dijete postao hafizom Kur'ana. Nakon toga se aktivno posvetio memorisanju hadisa. Na to ga je nedvojbeno nagnao medinski milje - dugogodišnji dom samom poslaniku te, poslije njegove smrti, dom ogromnom broju njegovih ashaba - koji je zato vazda bio središte istraživanja i studiranja hadisa. Spomenućemo ovdje za primjer ashaba Abdullaha ibn Mes'uda (32), nedisputnog autoriteta u svim islamskim naučnim disciplinama, koji je po preseljenju u Irak nastavio tamo aktivno podučavati i izdavati fetve. Ali, kadgod je odlazio u Medinu i nalazio tamo nešto što je bilo u očiglednoj oprečnosti s njegovim fetvama, objeručke bih to prihvatio. Zatim, po povratku u Irak, instantno, ne silazeći sa svoje deve, obavijestio bih o alteracijama one kome je izdao fetve, i zatražio da prihvate nove.⁴ Takođe, halifa Omer ibn Abdul Aziz (101), kada je odlučio 100. godine da pokrene inicijativu sabiranja i pisanja hadisa, obratio se nikome drugom do svom guverneru u Medini Ebu Bekru ibn Hazmu.⁵ Zbog ovakve vjekovne vjerske i naučne jedinstvenosti i superiornosti medinske sredine, praksa njenih stanovnika je kasnije za Malika postala izvorom izvođenja šerijatskih propisa, odmah nakon Kur'ana, poslanikovog sunneta i konsenzusa (*idžma'*).

Malik je imao mnoge učitelje, šejhove, od kojih je čuo i tradirao hadis. Najpoznatiji među njima su bili: Ibn šihab Ez-Zuhri, Abdullah ibn Dinar, Ibn Hermez, Nafi', Rebi'ah Er-Re'j, Hišam ibn 'Urvah i mnogi drugi.⁶ Kod njega su kasnije mnogi alimi iz različitih krajeva

¹ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**, Dar el-kitab el-'arebi, Bejrut, drugo izdanje, 1993: vol. 11 str. 317-318.

² Muhammed Ebu Zehrah: **Malik hajatuhu ve 'asruhu - arauhu ve fikuhu**, Dar el-fikr el-'arebi, 1952: str. 20-21.

³ Isto, str. 22-23.

⁴ Isto, str. 24.

⁵ El-Buhari: **Sahih El-Buhari**, El-Matbe'ah es-selefiyah, Kajro, 1380 H: vol. 1 str. 36.

⁶ Vidi kompletnu listu Malikovih učitelja u:

Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**, Muessesa er-rišalah, Bejrut, treće izdanje, 1985: vol. 8 str. 49-51.

Ibn Kesir: **El-Bidaje ve en-nihaje**, Dar el-kutub el-'ilmijah, Bejrut, 1985: vol. 10 str. 180.

islamske države slušali i prenosili ne samo hadis, nego i njegove lične fetve. Najpoznatiji među njima su bili: Muhammed ibn 'Ukbah, Amr ibn El-Haris, Hammad ibn Zejd, Muhammed ibn El-Hasan Eš-šejbani El-Hanefi, El-Evza'i, Sufjan Es-Sevri, El-Lejs ibn Sa'd, Abdullah ibn El-Mubarak i mnogi drugi.⁷

Malik je bio krajnje revnosan u traženju nauke. Nauka je za njega bila izgubljena stvar, gdje god ju je nalazio, uzimao bih je; i gdje god je zasigurno znao da će je naći, odlazio bih tamo⁸. Bio je očito spreman na ovom putu pretrpiti sve teškoće i suočiti se sa svim vrstama izazova. Tako je vazdan ostajao u društvu svojih učitelja strpljivo učeći obilazeći ih jednog po jednog. Najčešće je odlazio kod nekog od njih rano ujutru, i obilazio bi ih sve do večeri, izuzev ako je za to postojala jaka isprika na njegovoj ili na njihovoj strani. Otići ranije od njih je značilo gubljenje dragocijenog i nikada više nadoknadivog vremena. Navodi se da je ponekad dugo u žarkom suncu vrebao učitelja Nafi'a pred njegovom kućom da izađe u džamiju pa da ga onda do tamo otprati i nešto upita. Dalje se prenosi da je jednom na bajram gladan otišao kući Ibn šihaba Ez-Zuhrija (124). Govorio je u sebi: "Bajram je zaista povoljna prilika da ga nađem u kući samog i nezauzetog." Nakon što je dobio permisiju da uđe u kuću, odbio je da išta jede govoreći: "To mi sada ne treba... Hoću samo da mi govoriš hadise poslanika a.s." Kada je u džamiji sa drugima slušao hadise, vezao bih na koncu, kojeg je uvijek sa sobom nosio, onoliko čvorova koliko bih čuo hadisa. Time je lahko bio u stanju provjeriti da li je išta od memorisanog zaboravio. Ako bih slučajno zaboravio jedan ili nekoliko hadisa, neodložno bih se vraćao i pitao, ili iznova isto slušao. Ponekad je pak nosio nekakve ploče i na njima pisao šta bih čuo. Jedno vrijeme je zbog ovako pretjerane i dugotrajne dedikacije traženju nauke bio potpuno osiromašio. Iznosi se da mu je u tom teškom periodu ponekad kćer u noći plakala od gladi.⁹

Malik je na kraju postao jedan od najčuvenijih alima svoje epohe, ne samo u Medini nego u čitavoj islamskoj državi. Postao je slijedeći imam u fikhu. Njegov mezheb konstituirao danas jedan od četiri priznata mezheba, pored Ebu Hanifinog, šafijinog i Hanbelovog. Autor je El-Muvettaa, najranije i za mnoge najizvršnije knjige zajedno o fikhu i hadisu. šafija (204) je o njemu kazao: "Kada se spomene ulema, Malik je zvijezda među njima." Takođe je izjavio: "Da ne bi Malika i Ibn 'Ajine, evaporiralo bi znanje Hidžaza... Nema na cijeloj zemlji ispravnije knjige od Malikovog El-Muvettaa... Ljudi ovise o Maliku u oblasti hadisa."¹⁰ Abdurrahman ibn Mehdi je rekao: "Nisam vidio uvažnije, pametnije ni bogobožnije osobe do Malika."¹¹

Malik je umro 179. godine u Medini. Prije toga je bio kronično bolestan. Bolest mu nije dozvoljavala ni da ide u džamiju da klanja džumu namaz, a kamoli da druge ondje podučava.¹² Cijelo vrijeme je proveo u kući klanjajući i podučavajući koliko je mogao. Mnogi su mišljenja da su mu bolest prouzrokovale zapravo abbasijske vlasti. Naime, Dža'fer ibn Sulejman (175), namjesnik halife El-Mensura (158) u Medini, ga je zbog fetve koja nije odgovarala vlastima pretukao bičem od čega mu se kasnije između ostalog ruka - u nekim predajama, ruke - osušila.¹³

Malik je proživio 39 godina u emevijskoj i ostatak svog života, odnosno 47 godina, u abbasijskoj državi. U ovom članku ćemo pokušati iznijeti i analizirati njegove stavove prema

⁷ Vidi kompletnu listu tako je u "Sijeru e'lam en-nubela", vol. 8 str. 51-54.

⁸ Isto, vol. 8 str. 55.

⁹ Muhammed Ebu Zehrah: **Malik hajatuhu ve 'asruhu - arauhu ve fikhu**: str. 30-31, 40.

¹⁰ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 11 str. 320-321.

Ibn Kesir: **El-Bidaje ve en-nihaje**: vol. 10 str. 180.

¹¹ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 11 str. 323.

¹² Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 64.

¹³ O ovome }emo ne{to vi{e kasnije re-i.

vladarima i političkim zbivanjima svog vremena. Neodložno treba ovdje naglasiti da ne egzistiraju nikakve eksplicitne naracije koje govore o Malikovim stavovima prema emevijskom političkom establišmentu. Historičari i biografi su nijemi po ovom pitanju najprobabilnije iz razloga što je on univerzalno saznao i zato postao obilnije pitan, masovnije slijeđen, željnije tražen i više kušan, baš u doba kada je vlast prelazila iz emevijskog u abbasijsko okrilje. Malik se nije glasno izjašnjavao o Emevijama i iz razloga što ih je zatekao u stanju opšte degradacije i deterioracije gotovo na svim poljima. Ovakvo odveć gorko stanje još su pogorčavali anti-vladina propaganda, nemiri i krvavi ustanci njihovih političkih rivala i pretendenta na hilafet, specijalno Abbasija, Alevita i Haridžija. Sve ovo je dodatno primoralo Malika da se za ličnu dobrobit i dobrobit kompletne zajednice po vlastitom nahođenju ogradi od svega i izolovan posveti vjeri i nauci. A nije baš ni osjećao poseban pritisak medinske stvarnosti da to ne čini, jer je Medina geografski bila daleko i stoga relativno odsječena od žarišta svih tih događanja: Sirije, Iraka i Horasana.¹⁴

2. MALIK I POKUŠAJ ABBASIJA DA POT^INE VJERSKO-INTELEKTUALNI RAZVOJ SVOJIM POLITI^KIM AMBICIJAMA

Abbasije su preuzeli vlast od Emevija 132. godine. To je bilo rezultat uspješno izvedene oružane revolucije čije pripreme su tajno počele još davne 99. godine. Njen centar je bio u Horasanu, jednostavno iz razloga što je ova nearapska provincija bila daleko od Sirije, centra emevijske moći, i zato pretjerano neglektirana posebno u vrijeme slabljenja i dezintegracije emevijskog režima, što je itekako činilo mnoge kako autohtone stanovnike Perzijance, nove konvertere u Islam, tako i arape emigrante, krajnje nezadovoljnim. Greške i propusti emevijske vladajuće elite na političkom, vjerskom, ekonomskom i socijalnopolju su maksimalno izrabljivani za vrijeme revolucije kako bih se zadobila podrška naroda neophodna za njihovo svrgavanje. Svakako, slatkorječivi abbasijski misionari i revolucionari su u naknadu obećavali nova brojna i vrlo atraktivna rješenja. Jedno od tih rješenja je bilo apsolutno primjenjivanje Božije Knjige, Kur'ana, i poslanikovog Sunneta u svakom aspektu života¹⁵. Obećavali su time pravednost i jednakost za svakoga, dva vrhunska islamska principa nerijetko ignorisana u postupcima emevijskih vladara. Za ovaj segment propagande, shvatili su Abbasije, ulema je bila najkompetentnija. Zato su one koji dobrovoljno prihvatise dodatno obučili, zatim ih otpremili u razne horasanske džamije i druga javna sastajališta da tamo uveličavaju i razgllašavaju emevijske prijestupe, nedostatake i poroke, te glorificiraju i razgllašavaju vrline, kvalitete i prednosti abbasijskog klana.¹⁶ Dakle, još u vrijeme revolucije, određena "laskava ulema" je postala nerazdvojnim i značajnim saveznikom Abbasijama. Nakon ustoličenja Abbasija na prijestolju hilafeta, veze između dvije strane su vizibilno ojačale i kooperacija se znatno intenzivirala.

¹⁴ Horasan danas pokriva teritorije Isto-nog Irana, Afganistana i Turkmenistana. (Nekoliko autora: **El-Mund' idu fi el-luga ve el-e'lam**, Dar el-me{rik, Bejrut, trideset i treje izdanje, 1992: vol. 2 str. 230.)

¹⁵ Nepoznat autor: **Ahbar ed-devlah el-'abbasijah**, Dar et-tali'ah, Bejrut, 1971: str. 210-212.

¹⁶ Za primjer jemo samo spomenuti nekakvog Kasima bin Med'a{i'a kojeg je Ebu Muslim El-Hurasani (137), voja revolucije, uzeo sebi za kadiju. Ovaj je krasnorje~ivo nakon svakog ikindije namaza govorio o odlikama i slavnim djelima Abbasija. Tako je neodgovorno pretjerano blatio i potcijenjivao Emevije, te minimizirao njihova dostignu}a dok su bili na vlasti. (Et-Taberi: **Tarih er-rusul ve el-muluk**, Dar el-me'arif, ~etvrto izdanje, bez godine {tampanja: vol. 7 str. 366.)

Nakon uspjeha revolucije, Abbasije su postepeno počeli objelodanjivati da je de fakto njihov primarni cilj - baš kao i onaj emevijski prije njih - politička prevlast; sve ostalo je bilo do neke mjere sekundarno i moralo se obazrivo iskoristiti za postizanje tog cilja¹⁷. Imali su očitu intenciju da uz asistenciju uleme koja im se zakle na pokornost i saradnju monopolizuju interpretaciju i implementaciju Božije Knjige i poslanikovog sunneta, jer su oni, kako sami tvrdiše, "otadžbina objave, kolijevka poslanstva, nosioci vjere, starješine Islama, njegovi autoriteti i čuvari..."¹⁸ Još su namjeravali putem različitih institucija, kao što su sudstvo (*kada'*), divani i fikhski mezhebi, da politiziraju i kontrolišu i vjersko-intelektualni razvoj, te da mu oni determiniraju direkciju kretanja i njegov dinamizam.

U Malikovo vrijeme, ili u prvim fazama abbasijske države, vjersko-intelektualni razvoj je, separirano od vlasti i političkih zbivanja, prolazio kroz presudne faze: hadis se je počeo intenzivno sabirati i bilježiti, kapitalna djela iz diferencijalnih naučnih oblasti su se počela pisati, te su se brojne naučne discipline postepeno počele osamostaljavati jedna od druge. O ovome je ovako napisao šemsuddin Ez-Zehebi (748): "Islamska ulema se u ovom razdoblju (prvo razdoblje abbasijske države) okrenula pisanju hadisa, fikha i tefsira. Pisao je ibn Džurejdž u Mekki; Malik je napisao El-Muvetta u Medini; El-Evza'i je pisao u šamu (Siriji), Ibn Ebi 'Aruba i Hamad ibn Selema u Basri, Mua'mmer u Jemenu, Sufjan Es-Sevri u Kufi; ibn Ishak je sastavio svoj El-Megazi; Ebu Hanifa je pisao o fikhu i vlastitom mišljenju. zatim su pisali Hešim i ibn El-Hej'a, te ibn El-Mubarak, Ebu Jusuf i ibn Vehb. Bilo je zaista dosta pisanja nauke i klasificiranja njenih disciplina..."¹⁹

U sferama vjerskog intelektualnog života po pitanju komprehendiranja Kur'ana i sunneta - dva supremna islamska izvora -, zatim ekstraktiranja iz njih šerijatskih normi kao respond na do tada bez presedana fenomene i zbivanja, te njihovog implementiranja u životu, postojala su dva pravca ili škole: hadis (poslanikova tradicija) sa sjedištem u Medini, i vlastito mišljenje i analogija (*re'j* i *kijas*) sa sjedištem u Iraku. Prve je predvodio Malik, a druge Ebu Hanifa (150). Razlika između dvije škole je bila ta što su drugi često i znatno pribjegavali vlastitom samostalnom mišljenju i analogiji sužavajući time rajon upotrebljivosti i efikasnosti hadisa, za razliku od prvih koji su favorizovali čak slabe hadise, zatim izreke ashaba i tabi'ina - posebno onih što cijelo vrijeme obitovaše u Medini - nad independentnim mišljenjem i analogijom. Ebu Hanifa, osnivač škole *re'ja* i *kijasa*, jednom je prononsirao: "Sudim po Kur'anu ako nađem tamo presudu. Ako je pak tamo ne nađem, sudim onda po sunnetu poslanika a.s.. A ako je i tamo ne nađem, sudim onda onako kako su ashabi činili. Međutim, ako i tamo ništa ne nađem pa stvar dođe do Ibrahima En-Nehe'ija, Eš-ša'bija, Ibn Sirina i Se'ida ibn El-Musejbeba - a oni svi pripadaju generaciji tabi'ina - onda independentno odlučujem isto onako kako su i oni činili." (u drugoj predaji stoji: "Oni su bili ljudi, a i mi smo")²⁰ Malik, osnivač škole hadisa, kazao je braneći svoju poziciju: "... Ljudi slijede praksu stanovnika Medine u kojoj je Kur'an objavljen... Ako je zato nešto evidentno i važeće u Medini, nebi trebalo biti nikome dozvoljeno da se s tim nesloži..."²¹ Jer su Medinjani

¹⁷ Vidi negodovanja nekih pojedinaca i grupacija zbog ovakve abbasijske strategije u: Ibn Kesir: **El-Bidaja ve en-nihaja**: vol. 10 str. 58.

Et-Taberi: **Tarih er-rusul ve el-muluk**: vol. 7 str. 459, 558, 560; vol. 8 str. 563.

El-Ja'kubi: **Tarihu Ja'kubi**, Daru Bejrut, Bejrut, 1980: vol. 2 str. 354, 397.

Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **'Ujun el-ahbar**, Dar el-kitab el-'arebi, 1994: vol. 1 str. 707-709.

¹⁸ Ibn El-Esir: **El-Kamil fi et-tarih**, Dar el-kutub el-'ilmijah, Bejrut, 1987: vol. 5 str. 65.

¹⁹ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 9 str. 13.

²⁰ Dr. Muhammed Husni Abdulkerim i dr. Sabir Nasr Mustafa: **Mebahisu fi 'ilm usul el-fikh**, Mektebetu Ibn Kesir, Kuvajt, 1997: str. 58

²¹ Ibn Kajjim El-D'evzijah: **I'lam el-muvekki'in**, Dar el-d'ejl, Bejrut, bez godine {tampanja: vol. 3 str. 73.

dosljedno primjenjivali Kur'an i držali u tome neprikosnovenim uzorom samo onoga koji ga prvi primjenjivaše, Muhammeda a.s..

Obadvije fikhske škole su imale jake i opravdane motive za ono što činiše i zagovarale. Irak, za razliku od Medine, nije obilovao zdravim i autentičnim hadisima. Šta je gore od toga, vazda je slovio kao poprište mnogih diljem islamske historije vjerskih i socio-političkih nemira. Stranke uvučene u ove konflikte su najčešće neodgovorno fabrikovale i cirkulisale u imenznom broju hadise, koji nisu bili tada sakupljeni i zabilježeni, kako bih uspješno islamizirale i ojačale svoje, a diskreditovala i srozale oponentske stavove.²² Nadalje, u Iraku je broj slučajeva i fenomena koji zahtijevaše neodložne vjersko-pravne solucije bio daleko veći od onih u Medini. Razlog tome je neosporno bila socijalna struktura stanovništva, te njihova vjerska opredjeljenost i posvećenost u obadva podneblja.²³

Sve ovo je Ibn Haldun (808) ovako u svojoj El-Mukaddimi sumirao: "Fikh se podijelio na dva pravca: "pravac *re'ja* (vlastito samostalno mišljenje) i *kijasa* (analogija)" u Iraku, i "pravac hadisa" u Hidžazu. U Iraku nije bilo obilno hadisa pa su Iračani morali puno koristiti *re'j* i *kijas*. U tome su postali vješti i isticaoše se nad ostalima, radi čega su dobili titulu "stručnjaci u *re'ju*". Na njihovom čelu je stajao Ebu Hanifa koji se zajedno sa svojim učenicima smatra osnivačem mezheba (*re'ja* i *kijasa*). One u Hidžazu je predvodio Malik i kasnije šafija..."²⁴

Unatoč svemu spomenutom, međutim, nije bilo nikakvih ozbiljnijih konflikata između predstavnika dva kursa. Oni su svi bili iz redova vjerskog i intelektualnog vođstva, i samo su radili ono što je po njihovom rasuđivanju bilo najkorisnije za interese vjere i interese daljne evolucije njenih nauka. Njihova uzajamna neslaganja puna tolerancije, kompromisa i uzajamnog respekta, bila su prožeta spiritom islamske etike i žarkom željom za novim spoznavanjima i usavršavanjem. Posljedično tome svakim danom se sve više i više smanjivao međuprostor između njih. Kako je hadis počeo da se sistematski kolektira, bilježi, rafinira i klasificira, tako su Iračani, i svi oni koji bijahu njihovog kova, sve više i više pribjegavali poslanikovoju tradiciji. Jer je, mora se još jednom naglasiti, i kod njih kao i kod Medinjana hadis stajao visoko iznad *re'ja* i *kijasa*, no, sticajem okolnosti morali su intenzivirati upotrebu zadnje dvoje više od prvog. U svojim nastojanjima da više pribjegu upotrebi poslanikove tradicije, Iračanima je najviše mogla pomoći ipak ulema Medine, onda najpriznatiji patroni i čuvari te tradicije. Možda je najbolji primjer približavanja i susretanja dvije škole slučaj Muhammeda ibn El-Hasana Eš-šejbanija (189) - jednog od najrazglašenijih učenika Ebu Hanife i kontributora širenju njegovog mezheba - koji je odlazio u Medinu s namjerom da sluša Malika i druge tamošnje alime, pravnike na prvom mjestu. I za Ebu Jusufa (172), još jednog proslavljenog Ebu Hanifinog učenika, se tvrdi da je kasnije zbog spomenutog procesa obilnije koristio hadise od svog učitelja.²⁵ ^ak su se sastajali i vođe ovih škola, to jest Malik i Ebu Hanifa, da izgleda međusobne razlike i relegiraju iza sebe svoje nesporazume. Malik je lično o tome rekao: "Sastao sam se s Ebu Hanifom, i dugo smo sjedili razgovarajući o brojnim pitanjima. Zaista nisam vidio izvrsnijeg i znanijeg fakiha po pitanjima smisla, ideja i

²² Ebu El-Fered' Ibn El-D'evzi: **Kitab el-mevdu'at**, Dar el-fikr, 1983: vol. 2 str. 43.

Ed-Darukutni: **El-'Illel el-varidah fi el-ehadis en-nebevijjah**, Daru tajjibah, Rijad, 1985: vol. 3 str. 386.
Ebu El-Hasan El-Kenani: **Tenzih e{-feri'ah el-merfu'ah 'an el-ehadis e{-feni'ah el-mevdu'ah**, Dar el-kutub el-'ilmijah, Bejrut, drugo izdanje, 1981: vol. 2 str. 36.

²³ Ahmed Emin: **Duha El-Islam**, Mekteba en-nehdah el-misrijah, Kajro, osmo izdanje, 1974: vol. 2 str. 153.

²⁴ Ibn Haldun: **El-Mukaddimah**, Dar el-fikr, Bejrut, bez godine {tampanja: str. 446.

²⁵ Ibn Kesir: **El-Bidaje ve en-nihaje**: vol. 10 str. 187.

argumenata, od njega.²⁶ Zabilježeno je da je Malik jedne prilike rekao El-Lejsu ibn Sa'du (175), Egipatskom fakihu, za Ebu Hanifu: "On je nedisputno veliki fakih moj Egipćaninu."²⁷

I Medinjani su vremenom podjednako počeli pribjegavati analogiji i samrasuđivanju. Na to ih je primoravala stvarnost koja je bila ispunjena "bezbroynim i iz dana u dan sve novijim događanjima koja trebaše odgovore, a tekstovi bijahu ograničeni", kao što se izrazi Eš-šehrestani (548)²⁸. Poznato je da je Malik osobno studirao i obrađivao što god da mu je prispijevalo od Ebu Hanifinih fetvi, bilo to u pismenoj ili usmenoj formi.²⁹ Zato prije svega lahko nalazimo u njegovom El-Muvettau, kojeg je napisao kada je imao 66 godina, primjere oslanjanja na independentno mišljenje i analogiju.³⁰

Međutim, ovakva disparacija u fikhskim metodama se nije baš dopadala abbasijskim vlastima koje su čvrsto od samog početka akcentuirale i promulgirale rigidnu centralizaciju sve vlasti u državi. Pri tom nisu imali namjeru ostaviti na miru ni vjersko-intelektualni razvoj, jer je on, a specijalno fikh, precizno regulisao individualne i kolektivne vjerske obrede, odnose pojedinca prema svojim bližnjim, drugim ljudima, zajednici, vlastima i vladarima. Uz asistenciju neke uleme koja im lojalno dade prisegu na pokornost i saradnju, trudili su se da kontrolišu i ovaj segment života, tobože s lijepim i konstruktivnim namjerama. Tako je Perzijanac Abdullah ibn El-Mukaffe' (145), sekretar halifi El-Mensuru, predložio jednog dana da sakupi sva onda poznata podijeljena i proturječna mišljenja i fetve, zatim da selektira ona najispravnija i najbliža poslanikovom sunnetu, te da ih učini oficijelnim kodeksom kome će se svi, a posebno državne kadije, povinovati. Na ovaj korak su ga prisilila virtualno neobuhvatna razilaženja, ponekad i kod nekih, mora se priznati, praćena slijepim fanatizmom i oskudicom islamske etike razmimoilaženja, radi kojih se nejednako izučavalo, i gore od toga, nejednako sudilo o nekim pitanjima i sporovima u različitim provincijama države. štaviše, zabilježeni su slučajevi gdje su kadije drugačije rješavali jedne te iste parnice čak i u jednom gradu.³¹

Preovladava mnijenje da je ova sugestija Abdullaha ibn El-Mukaffe'a jako djelovala na halifu El-Mensura. Zato je u svojoj narednoj posjeti Medini obišao Malika i ljubazno zatražio od njega da mu napiše knjigu, oficijelni državni kanon, i on će onda "navratiti sve ljude na nju i ono što je u njoj." U drugim naracijama pak stoji da je El-Mensur zatražio od Malika da "napiše knjige", takođe u funkciji kanona, koje će on poslati u svaki ćošak države, i po kojima će svi morati raditi.^{32, 33}

²⁶ Alauddin Abdulaziz ibn Ahmed El-Buhari: **Ke{f el-esrar**, Dar el-kitab el-'arabi, 1991: vol. 1 str. 57.

²⁷ Abdurrahman E{-[erkavi: **Eimme el-fikh et-tis'ah**, El-'asr el-hadis, Bejrut, drugo izdanje, 1985: str. 70.

²⁸ E{-[ehrestani: **El-Milel ve en-nihal**, Matbe'ah el-husejnijah, bez godine {tampanja: vol. 1 str. 449-450.

²⁹ Alauddin Abdulaziz Ahmed El-Buhari: **Ke{f el-esrar**: vol. 1 str. 57.

³⁰ Vidi: Malik ibn Enes: El-Muvetta (po predaji Jahje ibn Jahje El-Lejsija), Dar en- nefais, petnaesto izdanje, 1990: str. 393-394.

Ibn Ru{d El-Hafid: **Bidaje el-mud'tehid ve nihaje el-muktesid**, Dar el-kutub el-islamijah, drugo izdanje, 1983: vol. 2 str. 52.

³¹Vidi kompletnu propoziciju Abdullaha ibn El-Mukafe'a halifi El-Mensuru u:

Muhammed Kurd Ali: **El-Islam ve el-hadarah el-'arebijah**, Matbe'atu led'na et-telif ve et-terd'emah ve en-ne{r, Kajro, tre}e izdanje, 1968: vol. 2 str. 9-10.

Ahmed Emin: **Duha El-Islam**: vol. 1 str. 205 pa nadalje.

Dr. [akir Mustafa: **Devletu beni El-'Abbas**, Vekalah el-matbu'at, Kuvajt, 1973: vol. 1 str. 499.

³² Vidi o ovome:

Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **El-Imama ve es-sijasa**, Daru nasir lissekafa, Bejrut, 1980: vol. 2 str. 268-269.

Ebu Omer Jusuf El-Kurtubi: **El-Intika fi fedail es-selase el-eimme el-fukaha**, Dar el-kutub el-'ilmijah, Bejrut, bez godine {tampanja: str. 41.

Ebu El-Fadl 'Ijad Es-Senbeti: **Tertib el-medarik ve takrib el-mesalik**, Daru mekteba el-fikr, Tripoli, bez godine {tampanja: vol. 1 str. 192-193.

Malik, kao imam u vjeri i njenim naukama, kategorički je repudirao ovaj prijedlog govoreći: “Ne čini tako, o vladaru pravovjernih! Ljudi su dosta toga već rekli; čuli su hadise i prenijeli predaje; svaka skupina u svom kraju je uzela znanje od svojih prethodnika i čvrsto ga se drži; pa pusti ih i ono što su sebi izabrali.”³⁴

Ako kontempliramo Malikov odgovor u svjetlu ondašnjih aktuelnih zbivanja na intelektualnom, vjerskom i političkom nivou, možemo doći do konkluzije da je odbio El-Mensurov prijedlog primarno zbog tri stvari:

Prva stvar:

Već smo negdje istakli da su vjerske naučne discipline u Malikovo vrijeme prolazile kroz presudne faze. Mimo spomenutih poticaja ovog fenomena, još ćemo dodati da je ulema odavno - čak i prije dolaska Abbasija na arš hilafeta - vodila ogorčenu borbu sa vlastima oko legitimnosti (*mešru'ijjah*) u sferama šerijata: koja strana - ulema ili vladari - ima pravo da donosi i bdi je nad implementacijom šerijatskih zakona? Ulema, nasljednici Božijih poslanika, odlično je znala da je to ekskluzivno njihov prerogativ. No, bili su spremni toplo dočekati bilo kakvu konstruktivnu inicijativu ili asistenciju od strane bilo kojeg dodatnog društvenog sloja, uključujući svakako i vladare, dočim su vladari - Emevije i nešto agresivnije Abbasije - znajući kompetenciju uleme, svjesno insistirali na politizaciji čitavog problema bojeći se otvorenog konflikta između nekih svojih političkih poduzimanja, nerijetko osnovanim na neislamskim temeljima, i vjersko-naučnih dostignuća uleme. Ukazani prijedlog El-Mensura Maliku nije bio ništa drugo do refleksija tog dugogodišnjeg konflikta i njegova nova dimenzija obojena bojama novog razvoja situacije.

Malik je želio staviti El-Mensuru do znanja da je tako nešto neizvodljivo, jer on, kao i svako drugi, ne posjeduje, i ne može nikada posjedovati, kompletno znanje. Postojali su i još uvijek postoje mnogi drugi slavni alimi, fikhski pravnici i muhaddisi, sa abundantnim znanjem koje ljudi s pravom slijede. Nauka je, htio mu je reći, apstraktna i slobodna, transcendira faktore vremena i prostora, i svako sposoban u svako doba i na svakom mjestu joj može pristupiti i doprinijeti svoj dio.

Dalje, tako nešto nije u konsonanciji sa duhom nauke. Paralizovaće se, bojava se Malik, njena vitalnost i živost, što će kasnije nezaustavljivo odvesti ka postepenom zatvaranju vrata *idžtihada* (davanje maksimalnih napora za rješavanje vjersko-pravnih pitanja nametnutih vremenom i lokacijom tumačenjem osnovnih izvora: Kur'ana i sunneta)³⁵. A zatvaranje vrata idžtihada znači gradualno umrtvljivanje, stagnaciju, alijenaciju, i na kraju totalnu propast za muslimansku ličnost i njen razum.

Druga stvar:

Malik, kao imam u fikhu i hadisu koji je čitav svoj život posvetio vjeri i njenim znanostima, još je namjeravao kazati El-Mensuru da su vjersko-naučna razilaženja, a posebno ona u fikhu, neminovna, ne štete i ne dodiruju se fundamenata Islama. Ona su prirodan

³³ Isto je namjeravao uraditi i halifa Harun Er-Re{id s Malikovim El-Muvettaom. @elio ge je oka-iti na Ka'bu pa onda "navratiti sve ljude na njega i ono {to je u njemu, isto onako kako je halifa Osman uradio s Kur'anima." Malik je naravno opet odbio govoreći: "Poslanikovi ashabi su se razili u ograncima (furu'), zatim su se rasuli po svijetu, i svaki od njih je za sebe u pravu". (Ebu Ne'im El-Isfehani: **Hulije el-evlija**, El-Mekteba es-selefiija, bez godine {tampanja: vol. 6 str. 336)

³⁴ Vidi: Ibn Kutejbah Ed-Dinuri: **El-Imama ve es-sijasa**: vol. 2 str. 268-269.

Ebu El-Fadl 'Ijad Es-Senbeti: **Tertib el-medarik ve takrib el-mesalik**: vol. 1 str. 192-193.

³⁵ Vidi: Ebu Hamid El-Gazali: **El-Mustesfa**, El-Matbe'ah el-emirijjah, Bulak, 1322 H: vol. 2 str. 350.
[Ihabuddin El-Karafi: **Ez-Zehirah**, Dar el-garb el-islami, 1994: vol. 1 str. 139.

rezultat prostodušnosti, riješenosti i dedikacije uleme da dosljedno obave svoju misiju “baštenika Božijih poslanika” - izuzetak je naravno ona nezgrapna i laskava, doduše minorna, ulema koja je konsiderirala nauku sredstvom za zarađivanje slave i drugih ovozemaljskih materijalnih dobara.³⁶ Na drugoj strani, rezultat su disharmonije uleme u svojim nadzorima, metodama i spoznajnim kapacitetima. O ovome je Ibn Haldun eksplicitno napisao: “Znaj da ovaj fikih, ekstraktiran iz vjerskih izvora, obiluje razmimoilaženjima od kojih se ne može pobjeći. Razlog tome je velika diferencija *mudžtehida*³⁷ u svojim uvidima, prosuđivanjima i spoznajnim sposobnostima...”³⁸

Sve ovo su ondašnji alimi najbolje znali. Zato ih, sa svojim vođstvom na pročelju, vidimo kako se regularno sastaju - mnogi su se i dopisivali, kao što je bio slučaj sa Malikom u Medini i El-Lejsom ibn Sa'dom u Egiptu³⁹ - i sa maksimalnom islamskom učtivosti, zatim profesionalizmom, te imenznim uzajamnim respektovanjem, vode, najčešće u džamijama i za vrijeme hadža, dugotrajne i ponekad iznurujuće debate o brojnim religijskim pitanjima. Interesi vjere i nauke za njih su bili zasađeni daleko ispred vlastitih interesa i interesa fikhskih škola kojima su pripadali. O etici i pristojnosti vođenih debata možda najjasnije govore ove šafijine riječi: “Nisam ni skim diskutirao a da nisam želio da se istina objelodani na njegovoj, a ne na mojoj, strani.”⁴⁰ Pored primjera na koje smo već u nekoliko navrata ukazali, spomenućemo još da su se vodile rasprave između šafije i Muhammeda ibn El-Hasana Eš-šejbanija⁴¹, El-Evza'ia (157) i Es-Sevrija⁴² (161), El-Lejsa i Rebi'ah jednog od Malikovih šejhova⁴³, Malika i Ebu Hanifinog učenika Ebu Jusufa⁴⁴ i mnoge druge. Prenosi se da su samo 174. godine mnogobrojni fakihi iz Iraka, Sirije i Jemena, nakon obavljanja hadža, iz kurtoazije posjetili Malika u Medini i čuli lično od njega njegov El-Muvetta.⁴⁵

Treća stvar:

Napokon, Malik je odbio prijedlog halife El-Mensura i zbog toga što je on prvo potekao od Abdullaha ibn El-Mukaffe'a, osobe koja je imala verifikovano lošu reputaciju u oblastima vjere i njenih znanosti. Stoga se od takvih persona, znao je Malik, u tim područjima teško mogu anticipirati iskrene namjere, безусловna odanost i dedikacija - a to je baš bilo i neophodno, i postalo je takoreći lahko prepoznatljiva signatura pripadnosti vjersko-intelektualnom vrhu. Kao da je Malik želio kazati halifi da guverniranje evolucijom vjerskih znanosti i upravljanje njihovim kursevima radije pripadaju onima koji sve što imaše, nerijetko

³⁶ Ne(to kasnije) jemo klasifikovati ulemu i njihove odnose prema vladarima u prvom periodu abbasijske države.

³⁷ *Mud' tehid* je osoba koja se bavi *id' tihadom*.

³⁸ Ibn Haldun: **El-Mukaddimah**: str. 456.

³⁹ Vidi njihova pisma u:

Ibn Kajjim El-D' evzijjah: **I'lam el-muvekki'in**: vol. 3 str. 72.

Spomenujemo u ovom kontekstu i dopisivanja Sufjana Es-Sevrija i 'Ibada ibn 'Ibada (181). Vidi neka njihova pisma u:

Ebu Ne'im El-Isfehani: **Hulije el-evlija**: vol. 6 str. 376-377)

⁴⁰ D'emaluddin El-Esnevi: **Tabekat e{-[afi'ijjah**, Dar el-'ulum, Rijad, 1981: vol. 1 str. 13.

⁴¹ Ibn Halkan: **Vefejat el-e'jan**, Daru sadir, Bejrut, bez godine {tampanja: vol. 4 str. 136.

Fahrudin Er-Razi: **Menakib el-imam E{-[afi'i**, Dar el-d'ejl, Bejrut, 1993: str. 77-87.

El-Bejheki: **Menakib el-imam E{-[afi'i**, Mektebetu dar et-turas, Kajro, bez godine {tampanja, vol. 1 str. 122.

⁴² Ibn Kesir: **El-Bidaje ve en-nihaje**: vol. 10 str. 119.

⁴³ Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 146.

⁴⁴ Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **El-imama ve es-sijasa**: vol. 2 str. 290-292.

⁴⁵ Isto, vol. 2 str. 288-290.

i vlastite živote, žrtvovaše za njene dobrobiti i potrebe, a ne nekakvim autsajderima laicima sa čudnim ili tajanstvenim namjerama, ma kogod oni bili.

Abdullah ibn El-Mukaffe' je naime bio naširoko optuživan za herezu i otpadništvo od Islama. Govori se da je ismijavao i omalovažavao Islam i poslanika Muhamma.s.⁴⁶, zatim da je po "prelasku" na Islam i dalje nastavio sa ritualima svoje stare *medžusijske* (obožavaoci vatre) vjere ponosno govoreći: "Nisam u stanju da zanoćim u nekoj drugoj vjeri do u vjeri svojih pradjedova."⁴⁷

Još se za njega kaže da je aktivno prevodio stare perzijske religijske knjige na arapski jezik kako bih doprinio sveopštem širenju hereze među Perzijancima u za njih novoj državi, a koje je iz dana u dan nakon prelaska vlasti u ruke Abbasija uzimalo sve veći mah. Time je još bio u stanju potresti i zbuniti slabe vjernike, stare ili nove konvertere kako Perzijance tako i neperzijance, čija srca se još nisu bila smirila u Islamu. Halifa El-Mehdi sin El-Mensura (169), koji je proveo čitav svoj hilafet tragajući i konfrontirajući heretike⁴⁸, zatim to svom sinu El-Hadiju (170), takođe halifi, uvasijetio⁴⁹, o njemu je proklamirao: "Nisam naišao ni na jednu knjigu o herezi, a da u osnovi nije od Abdullaha ibn El-Mukaffe'a, ili Muti'a ibn Ijjasa, ili Jahje ibn Zijada..."⁵⁰ Takođe se navodi da se usudio pokušati napisati knjigu konkurentnu Kur'anu, no, na kraju je nemoćan odustao⁵¹. Na koncu ga je El-Mensurov namjesnik u Basri iz baš nepoznatih pobuda 145. godine ubio.⁵²

3. MALIK I ABBASIJSKI VLADARI

Razišla se ulema prvog perioda abbasijske države (132-218) po pitanju da li im treba dati prisegu na vjernost ili ne treba, te da li je bolje surađivati sa njima ili se distancirati od njih. Jedna grupa je bila mišljenja da je najprihvatljivija opcija kompromitovati i dati im prisegu na vjernost, zatim u ramovima vjerskih načela kooperirati sa njima kontinuirano ih opominjući i navraćajući da dosljedno vrše povjerene im obaveze prema svim sekcijama islamskog ummeta. Oslanjali su se na fakt da je većina odveć prihvatila abbasijski politički establišment, te da oni doista ispunjavaju većinu uvjeta za hilafet kao što su srodstvo - iz plemena Kurejš su -, Islam, punoljetnost i sloboda. Bojali su se nemira i, posljedično tome, cijepanja jedinstva i solidarnosti među muslimana. Nisu željeli da se uzaludno prolijeva nevina muslimanska krv, jer su iz historijskih događanja mogli inducirati da oružani ustanci opozicije, svejedno bila ispravnost na njihovoj strani ili ne, nisu aproksimativno nikada donosili željene i anticipirane rezultate. Najpoznatiji predstavnici ove grupe uleme bili su Ebu Jusuf, Muhammed ibn El-Hassan Eš-šejbani, Jahja ibn Eksem (242), sve vrhovne kadije; Muhammed ibn Abdurrahman ibn Ebi Lejli (158) famozni kufanski kadija; Ebu Abdullah Muhammed El-Vakidi (207) historičar i Me'munov (218) kadija, Muaz ibn Muaz El-'Inberi (196) basranski kadija, i mnogi drugi. Nažalost, bilo je i onih koji u približavanju vladarima spaziše sredstvo za brzo i efikasno zarađivanje ugleda, bogatstva, časti, uticaja, moći i svih drugih ovozemaljskih dobara. Ukazaćemo ovdje na Ebu El-Bahterija (200), takođe kadiju,

⁴⁶ El-Kasim ibn Ibrahim: **Er-Reddu 'ala ez-zindik el-le'in**, Tab'ah d'uvejdi, 1927: str. 26-29.

⁴⁷ Ibn Halkan: **Vefejat el-e'jan**: vol. 2 str. 151.

⁴⁸ Es-Sujuti: **Tarih el-hulefa**, Matbe'ah es-se'adah, Egipat, 1952: str. 273.

⁴⁹ Vidi vasijet u:

Et-Taberi: **Tarih er-rusul ve el-muluk**: vol. 8 str. 220.

⁵⁰ Ibn Kesir: **EI-Bidaje ve en-nihaje**: vol. 10 str. 98-99.

⁵¹ Muhammed El-Bakilani: **I'd'az El-Kur'an**, Egipat, 1315 H: str. 18.

⁵² Ibn Kesir: **EI-Bidaje ve en-nihaje**: vol. 10 str. 99.

koji je mijenjao sadržaje nekih hadisa zatim druge fabrikovao nebi li impresionirao vladare.⁵³ Slično je radio i Gijas ibn Ibrahim En-Nehe'i halifama El-Mehdiju i Harunu Er-Rešidu (198)⁵⁴. Ne mimoilazi nas ni slučaj Mu'tezilita koji su se uporno uvlačili u državni aparat s intencijom da prvo vladarima prepredeno pa onda drugima prisilom nametnu svoj akaidski mezheb. Najistureniji među njima je bio svakako Ahmed ibn Ebi Duad (240), Me'munov kasni vrhovni kadija, koji je raspalio do tada neviđenih razmjera "dijalektički rat" za prevlast između Mu'tezilita i ostalih⁵⁵. ^etvrti imam muslimana u vjeri i njenim znanostima Ahmed ibn Hanbel (241) je bio jedna od mnogobrojnih nevinih i tlačenih žrtava tog rata.

Druga grupa uleme se nije baš slagala sa stavovima one prve. Ali, i oni su priznali, doduše mrzovoljno, abbasijski politički establišment i dali mu prisegu na vjernost. Unatoč tome, za razliku od prvih, cijelo vrijeme su izolovani ostajali po strani odbijajući da imaju ikakvu direktnu saradnju sa njima. Takođe su u većini slučajeva odbijali da podrže krvave revolucije opozicije, ili učestvuju u njima, znajući da one, pored ogromnog i obilnog zla što ih obavezno prati, ne donose nikome dobro: niti revolucionarima, niti vlastima, a ni muslimanskim masama. Najpoznatiji predstavnici ove grupe uleme bili su El-Lejs ibn Sa'd, El-Evza'i, El-Kasim ibn Mu'in (175), Ismail ibn 'Alijjah (193), šurejk ibn Abdullah En-Nehe'i (177) i mnogi drugi. Međutim, predstavnici ove grupe su ipak ponekad, i to samo privremeno, primali - ali pod neizdržljivim pritiskom i prijetnjama - obavljanje nekih državnih poslova. Za primjer ćemo uzeti samo El-Lejsa ibn Sa'da, neko vrijeme državnog sudiju, kome su prije toga prijetili smrću⁵⁶. Slično se desilo El-Kasimu ibn Mu'inu,⁵⁷ šurejku ibn Abdullahu En-Nehe'iju⁵⁸ i drugima.

Treća grupa uleme pak nije priznavala Abbasije kao legitimne vođe muslimana. Egzistirali su de fakto mnogi drugi dosta kvalifikovaniji za nošenje tog bremena, tvrdili su. Dalje su insistirali da se stvar rukovođenja državom morala predati svim muslimanima, a nikako samo određenoj eliti iz istoga klana, na razmatranje. Štaviše, mnogi su raznolikim sredstvima suportirali opoziciju i njene oružane pobune anticipirajući time promjene i dosta svjetliju budućnost na svim poljima. Nije bila rijetkost, međutim, da neki od njih sami učestvuju u tim pobunama. Zbog svega ovoga, vehementno su svi bez iznimke odbijali da na ikakav način sarađuju sa vladajućim režimom. Možemo još podijeliti predstavnike ove grupe u dvije slijedeće sub-grupe: oni koji revnosno i usrdno podržavaše opoziciju: Emevije, Alevite⁵⁹ ili neke treće, i učestvovali su u njenim pobunama; i oni koji razočarani u postojeću vlast demonstrirali blagu i umjerenu nagetost i afinitet prema nekim opozicionim krilima, najčešće Alevitima. U prve na primjer spada između ostalih ulema koja se pridružila revoluciji Muhammeda ibn Abdullaha ibn Hasana (145) 145. godine u Medini, i revoluciji njegovog brata Abdullaha (145) iste godine u Basri⁶⁰, te ulema koja je zauvijek ostala sklona

⁵³ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 13 str. 492.

⁵⁴ Ebu Ahmed El-D'erd'ani: **El-Kamilu fi du'afa er-rid'al**, Dar el-fikr, Bejrut, treće izdanje, 1988: vol. 6 str. 8.

⁵⁵ Vidi o ovome:

Ibn Halkan: **Vefejat el-e'jan**: vol. 1 str. 81-84.

El-Bagdadi: **Tarihu Bagdad**, Dar el-kitab el-'arebi, bez godine {tampanja: vol. 4 str. 141.

Ibn Kesir: **El-Bidaje ve en-nihaje**: vol. 10 str. 333-336.

⁵⁶ Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 157-158.

⁵⁷ Ibn El-Veki': **Ahbar ek-kudah**, 'Alem el-kutub, Bejrut, bez godine {tampanja: vol. 3 str. 177.

⁵⁸ Isto, vol. 3 str. 151.

⁵⁹ Aleviti su potomci Alije ibn Ebi Taliba koji je imao 14 sinova i najmanje 17 }erki. (Nekoliko autora: **The Encyclopaedia of Islam**, Luzac & Co., London, bez godine {tampanja: vol. 1 str. 297)

⁶⁰ Vidi kompletnu listu alima koji u~estvovali su u ovim alevitskim revolucijama u:

Et-Taberi: **Tarih er-rusul ve el-muluk**: vol. 7 str. 556 pa nadalje.

Ebu El-Fered' El-Isbehani: **Mekatil et-talibijjin**, Muessesah el-e'lemi, Bejrut, drugo izdanje, 1987: str. 247-255, 306-314.

Emevijama, čak i nakon njihove propasti⁶¹. U druge možemo uvrstiti Ebu Hanifu, šafiju, Ahmeda ibn Hanbela, Sufjana Es-Sevrija, Muhammeda ibn Abdurrahmana ibn Ebi Zuejba (159), i mnoge druge.

I Malika možemo svrstati u drugu sub-grupu treće grupe, odnosno sa onima koji razočarani u abbasijsku vlast eksponiraju neprekidne simpatije i inklinacije prema nekim opozicionim grupama, najčešće Alevitima. Malik je kategorički repudirao bilo kakvu saradnju sa abbasijskim vlastima. Ona je za njega bila nepravedna i nasilnička, i zato je približavanje njoj bilo ekstremno opasno. Njene čari su mogle gradualno zaluditi i obmanuti, posebno one slabe i prevrtljive. Malik je, mimo vlastite spoznaje, držao na umu i upozorenja mnogih alima prije njega i nekih njegovih savremenika. Sufjan Es-Sevri, renomirani fakih i muhaddis svog vremena, na primjer je kazao: “Kada te vladari pozovu da im proučiš suru Ihlas, ne idi, jer je njihova blizina uzrok pokvarenosti srca. Mene nije strah njihovog prezira, u kontrastu, strah me je njihove darežljivosti i uvažavanja koji zasljepljuju, pa čovjek ne vidi zlo zlim.”⁶² Ebu Hanifa, svojevremeni imam u vjeri i njenim znanostima koji je mnogo belaja pretrpio sa emevijskim i abbasijskim vladarima, jednom je ovako nasavjetovao Ebu Jusufa svog najčuvenijeg studenta: “... Vlast ne želi nikome ono što želi sebi. Nemoj puno pričati kada si s njima! Oni će poprimiti ono što govoriš samo da bi kasnije pokazali svojim dvorjanima kako su pametniji od tebe. Time će ti opasti ugled među narodom... Ophodi se s njima kao s vatrom: koristi se, ako već moraš, onoliko koliko ti je neophodno, onda se što je brže moguće udalji.”⁶³ Dosta prije Sufjana i Ebu Hanife, ashab Abdullah ibn Mes’ud je o ovome proglasio: “Desi se da čovjek s vjerom uđe kod vladara, a bez nje izađe. To je zbog toga što mu ugađa u onome u čemu ozlovoljava Allaha dž.š..”⁶⁴ I Enes ibn Malik (93), još jedan prominentan ashab, je rekao: “Učenjaci su opunomoćenici poslanika sve dok ne budu imali posla s vlastima.”⁶⁵

Međutim, Malikovo odbijanje da saraduje s Abbasijama nikako ne znači da se je on totalno izolirao iz političke stvarnosti. Nikako, on ju je iz dana u dan budno motrio, i učestalo bez iteke oklijevanja kritički ukazivao na tamošnje greške, zlodjela i prijestupe nise neosvrćući na status počilaca, specijalno ako su se narušavali interesi vjere i nauke, zaista jedine njegove preokupacije. Zabilježeno je da su jednom Abdullah ibn Tavus (132), jemenski alim, i Malik ušli kod El-Mensura, prije njegovog ustoličenja na arš hilafeta, i žestoko ga iskritikovali, zatim nasavjetovali. Abdullah ibn Tavus je bio dosta glasnjiji i strožiji tako da je Malik, kako se sam izrazio, skupio svoje haljine bojeći se da ga ne upršće njegova krv⁶⁶. Takođe se prenosi da je Malik ušao kod El-Mensura, nakon što je ovaj postao halifa, ali ovaj put s nekoliko alima, i nasavjetovao ga⁶⁷. Malik je imao nekoliko puta priliku da sretne i halife El-Mehdija i Haruna Er-Rešida (193). I njih je kao i njihove prethodnike hrabro bez dlake na jeziku u svjetlu vjere i nauke kritikovao i savjetovao⁶⁸.

Ebu El-Felah ibn El-‘Imad El-Hanbeli: **[izrat ez-zehebi fi ahbari men zehebe]**, Dar el-fikr, Bejrut, 1988: vol. 1 str. 214.

⁶¹ Najistaknutiji među njima su bili: El-Velid ibn Muslim El-Emevi (195) i Ali ibn Abdullah ibn Halid El-Emevi (198) u Siriji, te ‘Avanah ibn El-Hakem El-Kelbi (147) i Hamad ibn Sabur ibn El-Mubarak (155) u Kufi.

⁶² Ez-Zehebi: **Sijeru e’lam en-nubela**: vol. 7 str. 262.

⁶³ Tekijuddin Abdulkadir El-Hanefi: **Et-Tabekat es-sunnijah fi terad’im el-hanefijah**, Dar er-rifa’i, 1983: vol. 1 str. 160-161.

⁶⁴ Ibn Sa’d: **Et-Tabekat el-kubra**, Daru sadir, Bejrut, 1958: vol. 5 str. 145.

⁶⁵ Es-Semerandi: **Tenbih el-gafiline bi ehadisi sejjid el-enbija ve el-murselin**, El-Babi El-Halebi, Egipat, 1339 H: str. 195.

⁶⁶ Ebu El-Kasim ibn Ridvan El-Maliki: **E’-[uhub el-lami’ah fi es-sijasah en-nafi’ah]**, Dar es-sekafah, Maroko, 1984: str. 80.

⁶⁷ Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **El-Imama ve es-sijasa**: vol. 2 str. 273-274.

⁶⁸ Vidi ove slu-ajeve u:

Malik je sumirao na ovaj način razloge svojih stavova: "Neopozivo pravo svakog čovjeka kome Allah dž.š. podari nešto znanja jeste da (neometan) uđe kod vladara, pa da mu naredi da radi dobro a ostavi zlo, te da ga nasavjetuje, tako da se raspoznaje ulazak alima kod drugih. Jer alim naređuje vladaru dobro i odvraća ga od poroka, a to je dobročinstvo pored kojeg nema drugog dobročinstva."⁶⁹ Nema dvojbe u to da su Malika, i one kao što je on, inspirisali i brojni hadisi Muhammeda a.s. u ovom pogledu. Izdvajamo slijedeća dva: "Najbolji šehid je Hamza ibn Abdul Mutallib, zatim osoba koja se uputi kod (nepravednog) vladara pa mu naredi da radi dobro a ostavi zlo, i na kraju ga ovaj ubije."⁷⁰ "Najkvalitetniji džihad je izuščena riječ istine kod vladara tiranina."⁷¹

Poželjno je u ovom kontekstu držati na umu da Malik nije nikada posjetio Bagdad⁷², prijestolnicu abasijskog hilafeta, štaviše, nije nikada i nigdje izlazio iz Hidžaza. Svi gore istaknuti slučajevi su se zbili za vrijeme hadža, ili pak za vrijeme nekih drugih poslovnih posjeta vladara Mekki i Medini. Da je kojim slučajem Malik u najmanju ruku okazionalno posjećivao Bagdad, zasigurno bih njegovi kontakti s vladarima bili dosta frekventniji i intenzivniji. Halifa El-Mehdi je jednog dana poslao glasnika u Medinu da pozove Malika da dođe u Bagdad. Malik je na to odgovorio: "Medina im je bolja, samo kada bi to oni znali."⁷³

Malik se nije zadovoljavao komuniciranjem jedino s halifama. Proširio je opseg svog djelovanja i na neke državne namještenike. Naime, napisao je konciznu studiju o kadau (sudstvu), kadijama i kadilucima, koju je poslao nekim državnim kadijama u različitim provincijama države - možda je uradio isto i sa nekim valijama. Ondje ih je podsjetio na ozbiljnost i težinu bremena kojim su se zametnuli, i nasavjetovao ih kako mogu najbolje i najefikasnije obaviti date im obaveze.⁷⁴

Unatoč svemu, Malik je ponekad primao poklone od vladara koji su mu periodično pristizali. Prenosi se da je jednom od halife El-Mensura primio pet hiljada dinara,⁷⁵ zatim od halife Haruna Er-Rešida tri hiljade⁷⁶. Istina, on je ovo činio preko svoje volje i s neizmjernim bolom u duši jer nije imao drugog izbora. Morao je podmiriti lične osnovne potrebe i osnovne potrebe svoje porodice. Prisjetimo se ovdje da je u određenim fazama studiranja, i to radi apsolutne posvećenosti traženju i transmitiranju nauke, bio sasvim osiromašio. Kuća mu je u tim kritičnim momentima postala virtualno prazna. Kao rezultat, kćer mu je ponekad od gladi u noći gorko plakala. Na ovo ga je možda nagnala i činjenica da su mnogi ashabi, kao što su Ebu Hurejra (59), Ebu Se'id El-Hudri (74), Ebu Ejjub El-Ensari (52), Džabir ibn Abdullah (78), Enes ibn Malik, i drugi, zatim tabi'ini, kao što su Amir Eš-ša'bi (103), Ibrahim En-Nehe'i (96), i drugi,⁷⁷ primali darove od emevijskih vladara uprkos zlodjelima što ih ovi

Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 62-64, 66.

Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **El-Imama ve es-sijasa**: vol. 2 str. 288-292.

Ibn Kesir: **El-Bidaja ve en-nihaja**: vol. 10 str. 187.

Ibn El-Veki': **Ahbar el-kudah**: vol. 3 str. 259-260.

⁶⁹ Ebu El-Fadl 'Ijad Es-Senbeti: **Tertib el-medarik ve takrib el-mesalik**: vol. 1 str. 207-208.

⁷⁰ Hadis sa zdravim senedom je spomenut u Hakimovom Mustedreku. Vidi:

Ebu Hamid Muhammed El-Gazali: **Ihja 'ulum ed-din**, Dar el-ma'rifah, Bejrut, bez godine {tampanja: vol. 2 str. 343.

⁷¹ Ibn Mad'e: **Sunenu ibn Mad'e**, [erika et-tiba'ah el-'arebijjah es-su'udijjah, drugo izdanje, 1984: vol. 2 str. 383.

⁷² Bagdad je sagradio El-Mensur 145. godine. Grad se u po-etku zvao Medinetusselam (Grad Mira) a ne Bagdad.

⁷³ Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 62-63.

⁷⁴ Ebu El-Fadl ibn 'Ijad Es-Senbeti: **Tertib el-medarik ve takrib el-mesalik**: vol. 1 str. 205.

⁷⁵ Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **El-Imama ve es-sijasa**: vol. 2 str. 274.

⁷⁶ Muhammed Ebu Zehrah: **Malik hajatuhu ve 'asruhu - arauhu ve fikuhu**: str. 40.

⁷⁷ Ebu Hamid Muhammed El-Gazali: **Ihja 'ulum ed-din**: vol. 2 str. 136.

počiniše. Halifa El-Mehdi mu je jednom poslao sumu od dvije hiljade dinara, a koja mu nije bila plaho potrebna. Ljubazno je odbio govoreći da ima dovoljno.⁷⁸ Ovim je Malik ako ništa drugo a ono potvrdio da uzima hedije od vladara samo što je na to primoran, i uzima kada je već tako samo onoliko koliko mu treba. Kada je primio od El-Mensura pet hiljada, rekao je, kuneći se Allahom dž.š., da to čini samo što mora⁷⁹. Zato je neprestano druge, ako nisu bili u njegovom položaju, odvrtao od neprijatnosti kojoj se sam izlagao i čije je posljedice, na prvom mjestu one psihološke, svakodnevno morao trpiti. Imao je običaj odgovoriti onima koji ga pitaše za ispravnost tog akta: “Zar želiš da primajući darove od vladara (ugledavši se na mene) poneseš svoj i moj grijeh?”⁸⁰

4. MALIK I ALEVITI

Malik je bio svjedok abbasijskoj nepravdi i brutalnosti prema Alevitima, članovima Poslanikove porodice. Kontroverzije između dvije hašimijske linije: Abbasije i Talibije (Aleviti), su se po prvi put u historiji neizbrisivo ukorijenile i postale virtualno nepremostive po prelasku hilafeta u ruke El-Mensura. šta se zapravo zbilo, i zašto? Ukratko, abbasijska revolucija protiv Emevija, koja je započela oko 100. godine, imala je alevidske korijene, i cijelo vrijeme je nosila njihov duh. Zabilježeno je naime da je Ebu Hašim (99), jedan od alevitskih lidera, pred svoju smrt, iz dovoljno nepoznatih motiva, uvasijetio Muhammedu ibn Aliju ibn Abdullahu ibn Abbasu ibn Abdul Mutallibu (125), kao renomiranom Hašimoviću, vođstvo (imamet) nad svojim sljedbenicima, - prije toga Abbasije nisu imali nikakve ozbiljnije pretenzije na hilafet - zatim ga upoznao sa svojim planovima i strategijama protiv Emevija, te lojalnim saradnicima i pobornicima od kojih je kuneći ih zatražio da ga srdačno pomognu i pokorno slijede.⁸¹ I to bi početak abbasijske prisutnosti na političkoj pozornici.

Jedno od najizražajnijih gesala za vrijeme revolucije bilo je “restauracija hilafeta u poslanikovoј porodici”. Ovo multi-dimenzionalno geslo, iako atraktivno, bilo je istovremeno zagonetno i tajanstveno, i mnoge je zato zbunjivalo. Abbasijsko rukovodstvo je time namjeravalo postići dva cilja: prvi: da ne izgubi solidnu podršku Alevita koja je na samom početku bila presudna; i drugi: da se koliko toliko mirno distancira od uznemiravanja i proganjanja emevijskih vlasti, jer dokle god je propaganda misteriozno koncipirana i nosi u sebi inklinacije prema poslanikovoј porodici, Hašimovićima, dotle će Emevije instinktivno okretati svu svoju pažnju prema Alevitima a ne Abbasijama, iz prostog razloga što su prvi za razliku od drugih vazda reprezentirali aktivno krilo opozicije sa ekstremnim militantnim i subverzivnim tendencijama.

Nakon uspjeha revolucije, Abbasije su odali priznanje Alevitima za pruženu podršku i pomoć, i nedvojbeno indicirali da je buduća kooperacija s njima itekako dobrodošla i nadasve očekivana.⁸² Međutim, četiri godine nakon pobjede, kada je na vlast došao El-Mensur, realni osnivač i učvršćivač Abbasijske države, stvari su se radikalno izmijenile. Stavio je Alevitima

Nasr ibn Muhammed Es-Semerhandi: **Bustan el-‘arifin**, Tab’ah El-Babi El-Halebi, Egipat, 1339 H: str. 40.

⁷⁸ Ez-Zehabi: **Sijeru e’lam en-nubela**: vol. 8 str. 63.

⁷⁹ Ibn Kutejba Ed-Dinuri: **El-Imama ve es-sijasa**: vol. 2 str. 274.

⁸⁰ Muhammed Ebu Zehrah: **Malik hajatuhu ve ‘asruhu - arauhu ve fikuhu**: str. 40.

⁸¹ El-Belaziri: **Ensab el-e’raf**, Bejrut, 1978: vol. 3 str. 80.

Ebu Abdullah Ez-Zubejri: **Nesebu Kurejĵ**, Dar el-me’arif, Kajro, bez godine {tampanja: str. 75.

⁸² Vidi o ovome:

Et-Taberi: **Tarih er-rusul ve el-muluk**: vol. 7 str. 425-428.

Ibn El-Esir: **El-Kamil fi et-tarih**, Dar el-kutub el-‘ilmijjah, Bejrut, 1987: vol. 5 str. 65-68.

do znanja da je novoosnovana država ipak samo abbasijska i za njih u sferama upravljanja nema nikako mjesta⁸³. Ovakvo razmišljanje ga je nužno ponukalo da se počne sve više i više agresivno i s prijezirom ophoditi prema njima, a zasebno s onima koji su u njegovoj perspektivi predstavljali potencijalnu opasnost novom vladajućem režimu. Neslaganja su napokon eruptirala u oružane pobune, prvo u Medini 145. godine na čelu s Muhammedom, pa onda u Basri iste godine samo nekoliko mjeseci kasnije, na čelu s Ibrahimom, sinovima Abdullaha ibn Hasana (145). Obadvije pobune su tragično završile za Alevite. Mnogi su izginuli, i njihovi poglavari, Muhammed i Ibrahim, biše nemilosrdno pogubljeni.

Malik je bio u Medini kada je Muhammed poveo revoluciju. Mnogi narod je imao želju da mu se pridruži - vidjeli su u njemu potencijalno pravičnog, besprijekornog i bogobojažnog lidera, kakav je dugo vremena nedostajao za kormilom islamskog ummeta - no, pritiskao ih je tovar prisege na vjernost i pokornost koju pod prinudom i prijetnjama prije dadoše halifi El-Mensuru. Zaokupljeni ovom dilemom, pohrlili su Maliku, svom imamu u vjeri i njenim naukama, da im je on riješi. Malikova fetva je glasila: "Vi ste mu primorani dali prisegu, a prisega primoranog ne obavezuje."⁸⁴ Svoju fetvu je potkrijepio hadisom koji govori da prisiljen razvod braka nije validan.⁸⁵ Ovo je docnije mnogima poslužilo kao povod i opravdanje da poreknu i zbate sa sebe datu El-Mensuru, te da s oduškom participiraju u Muhammedovoj pobuni.

Malik, što je sigurno, nije ovim gestom primarno huškao narod na bezuslovnu nepokornost nepravednim vlastima i pobunu protiv njih. Nikako, on je jedino uradio ono što je trebalo, i što se od njega uostalom i očekivalo. U ovom slučaju, kao i u bezbroj drugih, nastojao je kao slijedeći imam da u svojim intelektualnim i duhovnim kapacitetima odgovori i pokaže istinu, jer je bio pitan. Masama je u tim kritičnim trenucima više nego ikada trebao faktičan i nepatvoren odgovor; trebala im je istina i nezabludjuća direktiva, a ko je bio onda u Medini pouzdaniji i kompetentniji od Malika da izdavajući fetvu to učini? Malik je mogao naslutiti šta će njegova fetva u tim momentima prouzrokovati, te koje će političke implikacije u sebi sadržavati, ali, istina se nije mogla prešutiti. Znao je dobro da bi njegovu šutnju druga strana, abbasijski vladari, na svoju ruku interpretirali i u vlastitu korist maksimalno iskoristili.

Ne smije se takođe ignorisati da je Malik, zasebno na političkom i društvenom nivou, ipak posjedovao umjerenu nagetost i simpatije prema Alevitima. Za to su postojali brojni razlozi. Najjači među njima su bili pretjerana nepravda i okrutnost, prvo Emevija pa onda Abbasija, prema njima, zatim lahko prepoznatljiva čestitost, pravednost i religioznost mnogih alevitskih lidera, vis-a-vis nepravde, nasilja i poročnosti mnogih emevijskih i abbasijskih lidera i njihovih namještenika, te nepostojanje tada jasno definisanog koncepta *ehlussuna ve el-džema'ah*.⁸⁶ Treba još akcentuirati da je Dža'fer ibn Muhammed Es-Sadik (148), jedan od ondašnjih alevitskih starješina i znalaca, bio neko vrijeme Malikov učitelj⁸⁷.

⁸³ El-Mensur je prije udaljavanja Alevita od ar{a hilafeta neprestano akcentuirao razlike izmeju talibitske (alevitske) i abbasijske linije unutar Ha{imovi}a. Disputacija je zadobila novu dimenziju kada je na vlast do{ao El-Mehdi (169), sin El-Mensura, koji je zagovarao da je El-Abbas, poslanikov amid'a, bio kompetentniji od svih ashaba za poziciju hilafeta. On je trebao da bude prvi halifa muslimana. Zatim se je stvar trebala prenositi na njegove potomke ovim redoslijedom: Abdullah ibn Abbas, Ali ibn Abdullah, Muhammed ibn Ali, Ibrahim ibn Muhammed, Ebu El-Abbas, El-Mensur, El-Mehdi, zatim njegovi potomci. (Nepoznat autor: **Ahbar ed-devlah el-'abbasijjah**, Dar et-tali'ah, Bejrut, 1971: str. 165.)

⁸⁴ Et-Taberi: **Tarih er-rusul ve el-muluk**: vol. 7 str. 560.

⁸⁵ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 11 str. 330.

Ez-Zehebi: **Sijeru e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 80.

⁸⁶ Naglasijemo ovdje da koncept *ehlussunah ve el-d'ema'ah* nije egzistirao u Malikovo doba. On je se u jasnoj i komprehenzivnoj formi izbistriti tek krajem trejeg i po~etkom ~etvrtog vijeka zahvaljuju}i prvenstveno anga`ovanjima u tom pravcu personama kao {to su El-Gazali (505), El-E{ari (324) i mnogi drugi prije njih. Prije toga, pored standardnog imena "muslimani", dodatna imena su se davala samo određenim grupama koje su posjedovale istaknute politi~ke ili *ilm el-kelamske* usmjerenosti.

Zbog svega ovoga, smijemo konstatovati da je Malik duboko u duši ipak suportirao Muhammeda i želio mu pobjedu. Želio mu je pobjedu, jer je pouzdano znao da je pobuna odveć ireverzibilno na putu, pa bih svako nastojanje da se ona zaustavi značilo uzaludno gubljenje vremena. Ali, da bih se pobjeda realizovala, Muhammedu je trebala formidabilna moralna, materijalna i ljudska podrška sa više strana. Malikova fetva je, kako se i očekivalo, indirektno u tom pravcu dosta doprinijela. Malik je donekle to i volio. Zato se nikada za ono je što je učinio nije pokajao, čak i kada su ga abbasijske vlasti radi toga brutalno tukle. Nadao se je stalno boljoj i svjetlijoj budućnosti, i Muhammedova revolucija, koju nije mogao sve i da je htio spriječiti, je bila prava šansa, mislio je. Sve u svemu, fetva je bila ništa više do implementacija Malikovih dugo propagiranih principa po pitanju oružanog podizanja protiv nasilnih vladara na tmurnu stvarnost koja ga je okruživala, a na koju je zbog svog statusa u njoj morao adekvatno respondirati. Malik je u principu bio protiv bezuvjetnih bezglavih oružanih ustajanja protiv nepravednih vladara. Bio je radije za oštro kritikovanje njihovih loših akcija te savjetovanje, kao što je ličnim primjerom demonstrirao. Time će se oni najprobabilnije početi postepeno popravljati, i prirodno, s njima ostale sekcije ummeta. Iznimka su međutim situacije gdje se moraju braniti vlastiti život i imovina, te preventirati ugnjetavanje muslimana. Pitali su ga jednom da li treba ratovati protiv onih koji se podignu protiv vladara. Odgovorio je: “Da, ako se podignu protiv vladara kao što je bio Omer ibn Abdul Aziz.” “A šta ako ne bude dotični vladar kao Omer”, potom je slijedilo pitanje. Odgovorio je: “Onda ih pustite neka Allah dž.š. kazni tiranina rukom tiranina, zatim neka ih obojicu kazni.”⁸⁸ Muhammed ibn Abdullah ibn El-Arebi El-Maliki (543) je ovako sumirao ovo Malikovo stajalište: “Smije se krenuti u borbu samo s pravednim vođom, svejedno bio on na vlasti ili se pak bude podigao protiv zla i nepravde onih drugih na vlasti...”⁸⁹

Štaviše, da bih u svjetlu svojih principa kontribuirao ublaživanju neprijateljstava između zavađenih političkih grupacija, Malik je zauzeo neutralan stav prema Aliji ibn Ebi Talibu, centralnoj osobi oko koje je gotovo kompletan vjekovni politički antagonizam revolvirao. Postavio ga je na istu ljestvicu zajedno sa svim drugim ashabima ne zagovarajući nikakvu drastičnu razliku između njih. Samo prva trojica pravovjernih halifa: Ebu Bekr (13), Omer (23) i Osman (35), zauzimali su kod njega specijalno favorizovanu poziciju. Opravdavao je svoje stanovište riječima da je Alija tražio hilafet, i hodio prema njemu, a to nije isto kao kada hilafet dođe u ruke onome ko ga ne traži i ne hrli k njemu. Nadalje, Aliju su uglavnom izabrali Osmanove ubice, a to nije ni blizu načina na koji su izabrani oni prije njega, to jest prva trojica pravovjernih halifa.⁹⁰

Međutim, za vrijeme nemira u Medini i Basri 145. godine, Abbasijskim vladarima je bila dovoljna Malikova fetva i šteta koju ona prouzrokovala da sve drugo valjano kod njega ostave po strani i zaborave. Malik, kao narodni vođa u vjeri i njenim znanostima, je za njih u tim trenucima iščeznuo; ostala je samo ekstremno uticajna osoba koja je u njihovim očima s

Postojali su na primjer Harid`ije, [i`ije i Aleviti, Murd`ie, Kaderije, D`ebrije, Emevije i Mervanije, Zubejrije, Mu`tezile, Abbasije i drugi. Međutim, kada je vjersko intelektualno voljstvo uvidilo da političari sve više i više zadobijaju tendenciju da surađuju sa različitim ponekad poro~nim grupacijama, pozajmljujući od njih neke iskrivljene dogme za li~ne interese i interese nekih vlastitih političkih kurseva - ukazala se neodoljivo potreba za preciznom klasifikacijom baziranoj na ~istim vjerskim kriterijima. (Samo }emo ovdje za primjer spomenuti teoriju *d`ebra* koju su podjednako i Emevije i Abbasije aktivno koristili na političkoj pozornici, zatim prihvatanje nekih halifa, kako u emevijskoj tako i u abbasijskoj državi, akaidski pravac mu`tezila, te propao pokušaj abbasijskog halife El-Memuna da preda hilafet {i`ijama.)

⁸⁷ Ez-Zehabi: **Sijeru e`lam en-nubela**: vol. 8 str. 49.

⁸⁸ Ebu El-Fadl ibn `ljad Es-Senbeti: **Tertib el-medarik ve takrib el-mesalik**: vol. 1 str. 175.

⁸⁹ Muhammed ibn Abdullah ibn El-Arebi El-Maliki: **Ahkam El-Kur`an**, Tab`atu Isa El-Babi El-Halebi, Egipat, treće izdanje, 1392 H: vol. 4 str. 1721.

⁹⁰ Muhammed Ebu Zehrah: **Malik hajatuhu ve `asruhu - arauhu ve fikuhu**: str. 54-58.

alevitskom opozicijom ozbiljno rovarila protiv vlasti. što se moglo i očekivati, godinu dana nakon neuspjeha Muhammedove bune kada se sve sleglo i razložilo, El-Mensurov guverner u Medini Dža'fer ibn Sulejman je, uz saglasnost centra vlasti u Bagdadu, bičevanjem surovo kaznio Malika od čega mu se kasnije ruka - u nekim naracijama ruke - osušila. Zabilježeno je još da su ga nakon udaranja obrijali i proveli takvog kroz Medinu.⁹¹

Mimo ovog, navode se ponegdje dodatna dva razloga Malikove nesreće s Abbasijama. Prvi: Malikovo neslaganje s Abdullahom ibn Abbasom koji je dozvolio privremeni brak (*mut'u*)⁹²; i drugi: njegovo favorizovanje Osmana nad Alijom⁹³. Ali, obadva razloga su slaba i nisu utemeljena na solidnim osnovama. što se tiče prvog razloga, neprihvatljiv je zbog fakta da samo ši'ije odobravaju *mut'u*. Zato se pitamo kakav bih bio cilj abbasijske ne-ši'itske vlasti uzeti samo Malika između svih ostalih ne-ši'itskih alima, pa ga udariti radi nečega u što ni sami nisu vjerovali. Među prvim Abbasijama, naime, jedino je halifa El-Me'mun imao volju da permisira *mut'u*, i to kada je namjeravao, doduše neuspješno, predati ši'ijama kormilo upravljanja državom.⁹⁴ A i ovaj pokušaj se dogodio tačno 22 godine nakon Malikove smrti. Dalje se spominje da je Malik udaren u Bagdadu, a svi vodeći historijski i biografski autoriteti Islama se unanimo slažu da Malik nije nikada zijaretio Bagdad. što se tiče drugog razloga, i on je neprihvatljiv zbog toga što je davanje prednosti Osmanu nad Alijom bilo normalno među ne-ši'ijama, čak je do određene mjere bilo i sugnatura nepripadnosti njima.⁹⁵ I zato se opet pitamo kakav bih bio interes abbasijske ne-ši'itske vlasti zgrabiti i pretući samo Malika, između svih ostalih ne-ši'itskih alima, radi nečega u što ni sami nisu vjerovali. Ovim bih oni u stvari samo promovisali ši'izam, a to im je, izuzev El-Me'muna u jednom relativno kratkom periodu, zasigurno bila zadnja želja.

Malik je umro 179. godine u Medini. Prije toga je bio kronično bolestan. Bolest mu nije dozvoljavala nigdje da izlazi, čak i u džamiju da klanja džumu namaz. Cijelo vrijeme je provodio u kući klanjajući i podučavajući koliko je mogao. Mnogi su mišljenja da mu je bolest bila rezultat bolnih patnji koje je još 146. godine prodeverao sa abbasijskim vlastima.

Tako je Malikova sudbina, kao i sudbina mnogih drugih alima prije i poslije njega, jasno afirmirala postojanje širokog jaza između interesa ondašnjeg političkog i vjersko-intelektualnog vođstva. Kao što je afirmirala po ko zna koji put odveć egzistirajuće nepisano pravilo da su konflikti između dvije strane u turbulentnim situacijama gotovo neminovni. O tome je Malik osobno rekao: "Pretučen sam zbog onoga zbog čega su pretučeni i Se'id ibn El-Musejjeb, Muhammed ibn El-Munkeder i Rebiah; nema hajra u onome ko se ne napati u ovoj stvari (vjeri i nauci)."⁹⁶ I završićemo naše izlaganje riječima Ez-Zehebija koji je o Malikovoj patnji, nazivajući je hvalevrijednom, ovako napisao: "...Ona podiže čovjeka na više stepenice kod vjernika. Uostalom, ona je rezultat naših zasluga, a Allah dž.š. mnoge prijestupe prašta... Kaže Muhammed a.s.: "Svaka Božija odredba vjerniku je dobro po njega." Allah dž.š. je re: "Mi ćemo vas provjeravati sve dok ukažemo na borbe i postojane među vama..."

⁹¹ Vidi o Malikovim mukama u:

Ebu El-'Areb ibn Temam Et-Temimi: **Kitab el-mihan**, Dar el-'ulum, Rijad, 1984: str. 337.

Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol 11 str. 330.

Ez-Zehebi: **Sijer e'lam en-nubela**: vol. 8 str. 80.

Ebu El-Fadl ibn 'ljad Es-Senbeti: **Tertib el-medarik ve takrib el-mesalik**: vol. 1 str. 228.

Ebu Ne'im El-Isfehani: **Hulije el-evlija**: vol. 6 str. 316.

⁹² Ebu El-Felah ibn El-'Imad El-Hanbeli: **[izrat ez-zehebi fi ahbari men zehebe**: vol. 1 str. 290.

⁹³ Muhammed Zekerija El-Kandhelvi: **Eved' ez el-mesalik ila Muvetta'i Malik**, Dar el-fikr, Bejrut, 1989: vol. 1 str. 24.

⁹⁴ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 15 str. 238.

⁹⁵ Ebu El-Husejn Muhammed ibn Ahmed E{-[afi'i: **Et-Tenbihu ve er-reddu 'ala ehl el-ehva ve el-bide'**, Remadi li en-ne'r, Saudijska Arabija, 1994: str. 26.

⁹⁶ Ez-Zehebi: **Tarih El-Islam**: vol. 11 str. 331.

(Muhammed 31)⁹⁷ Za vrijeme bitke na Uhudu, Allah dž.š. je objavio: “Zar - kad vas je snašla nevolja koju ste vi njima dvostruko nanijeli, možete reći: “Otkud sad ovo?!” Reci: “To je od vas samih!”...” (Ali Imran 165) Allah dž.š. je još rekao: “Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijehova koje ste zaradili, a On mnoge i oprost.” (Eš-šura 30) Tako da se vjernik, kadgod ga nekakva nevolja spopane, strpi i urazumi, zatim zamoli Allaha dž.š. za oprost i ne zaokupljuje se bezvrijednim korenjem i osuđivanjem onoga ko mu nedaću nanese...”⁹⁸

⁹⁷ Prevod Kur’ana, preveo Besim Korkut, II izdanje, 1993, Zagreb.

⁹⁸ Ez-Zehebi: **Sijeru e’lam en-nubela**: vol. 8 str. 81.